

Marjan Prevodnik

Zavod RS za šolstvo

NEKATERI VIDIKI UČNEGA USPEHA PRI POUKU LIKOVNE VZGOJE S POUDARKOM NA NOTRANJI IN ZUNANJI MOTIVACIJI

Zagotovo vsi likovni pedagogi soglašamo, kako pomembna je motivacija za kvaliteten in uspešen likovnopedagoški proces. Za uspeh pri likovnem izražanju ni pomembno samo, da znajo učenci pravilno in ustvarjalno uporabljati likovna orodja in materiale, ampak tudi, da znajo in zmorejo starostni stopnji primerno, usmerjati svojo energijo v doseganje zastavljenih, tudi zahtevnejših, likovnih ciljev in pri tem vztrajati. V pripravi na učni proces se ne sprašujemo samo kaj, kdo in kako, temveč tudi zakaj. V prispevku bomo spregovorili o dejavnikih, ki vplivajo na učni uspeh pri likovni vzgoji, o motivaciji in motivih na splošno. Še posebno se bomo zaradi aktualnosti osredotočili na problematiko notranje in zunanje motivacije (likovni natečaji kot tekmovanja) in njen vpliv na učenčevo in učiteljevo motivacijo.

Vedno več likovnih pedagogov v zadnjih letih opozarja na pomanjkanje motivacije med učenci na predmetni stopnji osnovne šole in srednješolci. Pravijo, da se precejšnje število mladih uči in likovno izraža le še pod prisilo ali za ocene ter da jih ni mogoče zares zainteresirati (primerjaj z Marentič Požarnik, 2000). Vprašanje je seveda kompleksno in se nanj ne da odgovoriti izključno znotraj likovne pedagogike in znotraj psihologije motivacije. Pri tem mislimo še na več drugih dejavnikov, ki neposredno ali posredno vplivajo na aktivnosti/motiviranost mladine, med drugim na socialne, družbenoekonomske, družinske, šolske, fiziološko-biološke in druge dejavnike.

Pečjak (1975) navaja, da veliko učiteljev ve, da dosežejo pol uspeha že, če pri otrocih in mladini zbudijo interes za svoj predmet. Pravi, da učenci včasih trdijo, da nekatera poglavja znajo, ne da bi se učili. Po njegovem to ne more biti res, kajti brez učenja ni mogoče pridobiti znanja; ker pa jih je učna vsebina motivirala, se jim je zdelo, da se sploh niso učili. Pečjak misli pri tem na učenje v klasičnem smislu. Njegove misli so aktualne tudi za likovne pedagoge, saj se omenjeno učenje, kot na primer učenje definicij, likovnih pojmov, prvin in načel oblikovanja lahko pojavi, seveda v manjši obliki, tudi v likovno-pedagoškem procesu. Še posebej se pojavi pri raznih oblikah zaključnih ali maturitetnih izpitov na specialnih likovnih srednjih šolah.

Motivi so poleg splošnih in likovnih sposobnosti med najpomembnejšimi subjektivnimi dejavniki uspešnega učenja in izražanja pri likovni vzgoji. Uspešno vzgojno-izobraževalno delo od likovnih

pedagogov zahteva poznavanje učenčevih motivov, ki so vzrok takšnemu ali drugačnemu ravnanju učencev. Likovni pedagog, ki ne odkrije pravih motivov (učenčevih osebnih ali likovnih) za otrokovo ravnanje, pogosto naleti na še večje težave.

DEJAVNIKI IN PROBLEMI MOTIVACIJE PRI LIKOVNI VZGOJI

Vprašanje motivacije in motiviranja za učenje in likovno izražanje je osrednje v likovnopedagoškem procesu. Ta problem je posebno izstopajoč v vzgojno-izobraževalnih ustanovah, v vrtcih in v šoli. Družbene in kulturne potrebe določajo učno snov – likovne probleme in likovne naloge, ki naj bi jih učenci uresničili, vendar so le-te lahko pogostokrat v slabi zvezi z naravnimi in duhovnimi potrebami učencev. Govorimo tudi o pomanjkanju njihovih spontanov pobud. Posledično to pomeni, da je treba učence motivirati z dodatnimi spodbudami ali pa likovne naloge, metodične, organizacijske in druge postopke čim bolj približati razvojnim, kulturnim ali poklicnim potrebam učencev. Pri likovni vzgoji to dosežemo z upoštevanjem načela nazornosti, samoaktivnosti učencev, z didaktičnim oblikovanjem likovnih nalog iz vsakdanjega življenja učencev itn. Likovni pedagog upošteva časovno pogojenost motivov, na razvoj le-teh pa vpliva s primernimi vzgojnimi sredstvi, postopki in strategijami: z opogumljanjem, z vplivanjem na samopodobo in samozavest učencev. Z dobrim motiviranjem pri likovni vzgoji pridemo do boljših

uspehov pri likovnih izdelkih in tudi do višje (samo)motiviranosti za ustvarjalno delo. Navsezadnje s takimi postopki postopno sooblikujemo učenčeva pozitivna stališča do predmeta likovna vzgoja.

Teoretsko polje motivacije je izjemno široko, zato se bomo v prispevku osredotočili predvsem na razlike med notranjo, zunanjo in storilnostno motivacijo ter njihovo (so)vplivnost v učnem procesu likovne vzgoje. Teorije notranje (intrinzične) motivacije pravijo, da so potrebe po notranjem nagrajevanju, kot so občutki samorealizacije in kompetence, jedro notranjega motivacijskega procesa (Vončina, 1999). Zavest o možni zadovoljitvi teh potreb sproži določene oblike vedenja. Učenec najprej napravi selekcijo med cilji za zadovoljitev notranjih potreb, nato poteka selekcija vedenja za doseg ciljev; sprosti (angažira) se vedenje, ki je usmerjeno k cilju likovne naloge. Likovni izdelek – rezultat, ki nastane na koncu procesa, to si drzemo trditi, kaže tudi na zadovoljitev ali nezadovoljitev učenčevih notranjih in drugih potreb. Notranja motivacija je odvisna od obsega in intenzivnosti sodelovanja dijakov v likovnih dejavnostih, katerih namen je zadovoljevanje njihove radovednosti in zanimanja. Za zunanjo (ekstrinzično) motivacijo je značilno sodelovanje v neki določeni likovni dejavnosti, katere namen ali cilj je priznanje oziroma nagrada in ni neposredno vezana na samo nalogo (primerjaj z likovnimi tekmovanji oziroma natečaji). Pri storilnostni motivaciji je pričakovanje uspeha vnaprej opredeljeno z učenčevo oceno možnosti, da bo v neki likovni dejavnosti res uspešen. Za uspešno motiviranje otrok so vsekakor ključni dejavnik njihovi učitelji. Če ti niso notranje motivirani za likovno pedagoško delo, potem praviloma tudi učenci niso.

Roca (1979) piše o stimuliranju in motiviranju učencev za likovne aktivnosti. Izbor oblik in metod je tesno povezan z načini učiteljevega motiviranja in stimuliranja učencev. Posebej poudarja pomen psihičnega procesa pozornosti, ki v povezavi z oblikami in metodami dela raste in pada. Roca (prav tam) razlikuje med stimulacijo in motivacijo. Motivacija se odkriva z zviševanjem stopnje učenčeve angažiranosti, lahko je notranja in zunanja. Učenje je po njegovem notranja motivacija, pridobivanje novih znanj, ki jih pogojujejo zunanji doživljaji, pa zunanja motivacija.

Karlavaris (1998) razmišlja o motivaciji kot o procesu, ki se ga ne da natančno definirati. Prvič zato, ker je motivacija pogojena s potrebami in z zmožnostmi posameznika, drugič zato, ker še niso dovolj dobro razdelani didaktični postopki motiviranja učencev in ozaveščanja njihovih motivov. Motive deli na zunanje (impulzi učitelja) in na notranje (konstelacija zmožnosti in potreb učencev). Berce (1993) opozarja na pomembnost notranje in zunanje motivacije pri

likovnovzgojnem delu. Pri notranji motivaciji je cilj delovanja v likovni dejavnosti sami, to je dejavnosti oblikovanja v ploskvi, plastičnega oblikovanja in oblikovanja prostora. Notranje motivirani učenci se radi vključijo tudi v prostovoljne dejavnosti na šoli. Zunanje motivirani učenci delajo večinoma zaradi zunanjih posledic, kot so ocena, nagrada, javna pohvala, učitelj, starši ... Med elemente motivacije uvršča še motivacijo kot zavest o cilju likovnega izražanja, raven aspiracije, radovednost in zanimanje, likovni motiv in materiale, orodja in tehnike. Gerlovičeva (1968) definira motivacijo kot proces zbujanja razpoloženja za delo, ki ga udejanjamo z navodili za rabo materialov in orodja, razlago zakonitosti likovnega oblikovanja in opisom likovnega motiva (na primer določene živali) ter zbujanjem navdušenja za delo.

TEKMOVANJE KOT OBLIKA ZUNANJE (EKSTRINZIČNE) MOTIVACIJE

Mnogo strokovnjakov z različnih predmetnih področji pravi, da je tekmovanje med posamezniki učinkovitejše v smislu učenja, medtem ko je skupinsko tekmovanje pedagoško vrednejše. Uspeh na splošno motivira, toda tudi neuspeh na nekatere učence deluje spodbudno. Furlan (1967) piše, da se je stimuliranje učencev na intenzivno učenje s pomočjo tekmovanj v večjem obsegu pojavilo pri nas po drugi svetovni vojni. Ob tem odpira več vprašanj o smiselnosti organiziranja tekmovanj za šolske namene. Poleg teh omenja več drugih, po njegovem mnenju pomembnejših vprašanj. Predvsem misli na tista, ki se nanašajo na psihološke učinke tekmovanja. Tekmovanja zagotovo stimulirajo zmagovalce, ne pa večine, to je drugih udeležencev. Torej imajo tudi negativen učinek. To velja še posebno za učne procese v šolah, kjer nas zanima napredek vseh učencev, ne samo posameznikov. Slednje nas opozarja, da moramo zelo kritično razmišljati, kdaj naj bo tekmovanje v šoli in kdaj ne.

Po Victorju Loewenfeldu (1960) »so tekmovanja dejansko del našega vsakdanjega življenja; prisotna so vsepovsod ... Ena od oblik tekmovanj je tista, ki je v nas samih.« (prav tam) Dodaja še: »Obstajajo tudi drugačne oblike tekmovanj, v katerih so postavljeni določeni kriteriji in standardi in kjer se za stimulacijo in motivacijo dajejo nagrade.« (prav tam)

LIKOVNI NATEČAJI V FUNKCIJI TEKMOVANJ

Večno aktualna strokovna tema med likovnimi pedagogi so likovni natečaji, še posebno smiselnost le-teh, in to, koliko pripomorejo k uresničitvi splošnih

likovnovzgojnih ciljev in njihov vpliv na motivacijo učencev. V drugem delu našega prispevka se bomo dotaknili vpliva likovnih natečajev na motivacijo in motiviranost učencev. V natečajnih razpisih omenjene privlačne in bogate nagrade so pogosto tiste, ki zamegljujejo namen in cilje organizatorjev natečajev, obenem pa preusmerjajo učiteljevo pozornost od temeljnih likovnovzgojnih ciljev k obrobim.

Pri našem delu na Zavodu RS za šolstvo opazamo posamezne negativne vplive, ki jih imajo likovni natečaji na učni proces v šolah, še posebno na motivacijo učencev. Omenimo primer učencev 4. razreda osnovne šole, ki so poslali dela na likovni natečaj. Nagrajen je bil le izdelek enega učenca, drugi so ostali praznih rok. Veselje nagrajenega učenca je bilo veliko, razočaranje drugih neizmerno. Primer je dokaz vprašljivosti sodelovanja na tistih likovnih natečajih, ki v ospredje potisnejo le nekaj nadarjenih posameznikov z oznako najboljši.

VPLIV LIKOVNIH NATEČAJEV NA UČENČEVO IN UČITELJEVO MOTIVACIJO

Zaradi omenjene problematike, ki je konstanten spremljevalec slovenskega likovno-pedagoškega vsakdanjika, smo se odločili v teoriji psihologije motivacije poiskati nekatera izhodišča, ki bi potrdila naše dvome o spremljajočih negativnih vplivih likovnih natečajev. V nadaljevanju omenjena izhodišča so nam bila v pomoč pri oblikovanju raziskovalnih vprašanj o motivaciji pri likovni vzgoji, o kateri tokrat ne bomo govorili.

Karen Knight Mudie, likovna umetnica in raziskovalka iz Avstralije (1991), opozarja na škodljivost tekmovanj – likovnih natečajev (art competitions) – na notranjo motivacijo učencev. Po njenem je vprašanje učinkov likovnih natečajev na motivacijo učencev z nagrado od zunaj (extrinsic reward) in nagrado od znotraj (intrinsic reward), med likovnimi pedagogi nerazrešeno. Zdi se, kot da ne bo nikoli rešeno. Toda ali so likovni natečaji zares škodljivi? Ali zunanja sredstva motivacije (denar, ocene, zlate in srebrne plakete itd.) zares spodkopavajo notranjo motivacijo?

Nekateri raziskovalci odgovarjajo z da (Deci, 1971, Lepper, Green and Nisbett, 1973). Amabile je preučevala učinke zunanje motivacije in nagrad na sposobnost likovnega in verbalnega ustvarjalnega izražanja pri otrocih in odraslih. Njene ugotovitve so jasen dokaz, kako lahko zunanja sredstva motiviranja (kot na primer ocene in tekmovanja) vodijo k zmanjšanemu interesu za aktivnost, ki je sicer pri posamezniku zaznana (percepirana) kot notranje zanimiva in spodbudna. Vendar se, v nasprotju z

ugotovitvami Amabile, zdi, kot da je mnogo učiteljev še vedno na drugi strani problema.

Eden od razlogov za taka stališča učiteljev leži v vsakodnevnem storilnostnem in tekmovalno usmerjenem življenju na šolah, v katerem vodstva šol pritiskajo na likovne pedagoge, da z učenci sodelujejo na likovnih natečajih. Ravnatelji upoštevajo rezultate učencev na likovnih natečajih tudi kot rezultat in uspeh učiteljevega prizadevanja in strokovnosti ter jim to priznavajo pri napredovanju v naziv. Na dlani je razlog več, zakaj toliko učiteljev likovne vzgoje učni proces podreja zahtevam preštevilnih likovnih natečajev, s tem pa pozablja na temeljne cilje in naloge likovne vzgoje.

Če bi učitelji sodelovali na vseh razpisanih natečajih in tekmovanjih, ki jih organizatorji pošiljajo na šole, potem smo lahko prepričani, da bi jim slej ko prej zmanjkalo časa za resno, temeljito in temeljno strokovno delo v likovnovzgojnem učnem procesu. Le-to se izvaja v likovni učilnici na šoli, da bi motivirali vse učence (podčrtal M. P.).

Narava in nameni organizatorjev likovnih natečajev so često nezdržljivi s smotri in cilji likovne vzgoje. Likovni pedagogi bi se morali zavedati, da likovni natečaji niso pglavitni cilj likovne vzgoje. Cilji likovne vzgoje so razvijanje sposobnosti za likovno izražanje po opazovanju, spominu, domišljiji, razvijanju predstavljalivosti, likovnega mišljenja ... Likovni natečaji so le eno od pomožnih sredstev za doseganje teh ciljev, in ne najpomembnejše. Likovna vzgoja ni v šolske programe umeščena zaradi tekmovanj, temveč zaradi otrokovega in mladostnikovega celostnega – likovnega, ustvarjalnega, čustvenega, intelektualnega, fizičnega in socialnega razvoja.

SKLEP

Motivacija in motiviranje sta ključni vprašanja sodobne likovne vzgoje. Njuno abecedo, razsežnosti in raznovrstne vplive naj bi dobro poznali vsi pedagogi, ki se pri svojem delu srečujejo z otroškim likovnim izražanjem in ustvarjanjem. Motivacija je navzoča v vseh etapah učnega procesa, enkrat bolj, drugič manj. Učitelji naj bi dobro premislili, kdaj motivirati učence, če sploh, z likovnonatečajnimi razpisi.

Kadar govorimo o otroških likovnih razstavah, se strinjamo, da so v strokovnem in promotivnem smislu izjemno koristne za vse: za učence, likovne pedagoge, ravnatelje, starše in širšo javnost. Z ogledom otroških in mladinskih likovnih del se lahko presoja o pomembnosti in vplivu likovne vzgoje na celosten razvoj otroka. Po našem mnenju so pedagoško vrednejše in bolj upravičene tiste otroške likovne razstave, ki so rezultat dobre motivacije v učnem procesu pri likovnovzgojnem

delu na šoli in ki dolgoročno notranje motivirajo učence. Te vrste razstav niso rezultat likovno-natečajnih selekcij po arbitralno določenih merilih. S takšnim premišljenim delovanjem uresničujemo eno temeljnih poslanstev naše šole in predmeta likovna vzgoja, to je

pripravljanje pogojev za dolgoročno notranje motiviranje vseh učencev, bodisi kot kasnejših likovnih ustvarjalcev, bodisi kot ljubiteljev in uporabnikov likovnosti v poklicu, v vsakdanjem življenju in v likovni umetnosti.

LITERATURA

- Amabile, T. M. (1983): *Social psychology of creativity*. New York: Spring Verlag, članek je vključen v: Roland C. (1992): *Art Education Elementary; Improving student thinking through elementary instruction*, p. 28. National Art Education Association, Reston, VA. USA.
- Berce Golob, Helena (1993): *Načini dela pri likovni vzgoji*. Državna založba Slovenije. Ljubljana.
- Čudina - Obradović, Mira (1996): *Psihologija učenja i nastave*. Školska knjiga. Zagreb.
- Deci, E. L. (1971): *Effects of externally mediated rewards on intrinsic motivation*. Journal of Personality and Social Psychology. 18 (1), p. 105–115.
- Enciklopedijski riječnik pedagogije* (1963). Matica Hrvatska, Zagreb.
- Furlan, Ivan (1967): *Učenje kot komunikacija*. Pedagoško-književni zbor. Zagreb.
- Gerlovič, Alenka (1968): *Likovna vzgoja otrok*. Mladinska knjiga. Ljubljana.
- Karlavaris, Bogomil (1988): *Metodika likovnog odgoja 2*. Hofbauer p. o., Rijeka.

- Knight - Mudie, Karen (1991): *Motivating art works: intrinsic and extrinsic reward systems*. Australian Art Education.
- Kubale, Valentin (1994): *Pripravljanje učiteljev na vzgojno-izobraževalno delo*. PIKO'S PRINT SHOP. Maribor.
- Lepper, M. R., Greene, D. and Nisbett (1973): *Undermining childrens' intrinsic interest with extrinsic reward: A test of the »over – justification« hypothesis*. Journal of Personality and Social Psychology. 28 (1), 129–139.
- Lowenfeld, Victor (1960): *Your child and his art*. The Macmillan Company. New York.
- Marentič Požarnik, Barica (2000): *Psihologija učenja in pouka*. DZS. Ljubljana.
- Roca, Josip (1979): *Likovni odgoj u osnovnoj školi*. Školska knjiga. Zagreb.
- Šali, Borut (1973): *Osnove psihologije*. Dopisna delavska univerza. Ljubljana.
- Vončina, Dejan (1999): *»Kako motivirati (ne)obiskovalce za obisk muzeja«* – povzeto po Wessinger, E., D. Bandalos, Caldwell, 1992: *Relation between intrinsic motivation and boredom in leisure time*. Leisure sciences 14. V: *Neprofitni management*, letnik 1, št. 5/6. Nova Gorica.

I z z a l o ž b e Z a v o d a R S z a š o l s t v o

VIDEOKASETA KIPARSKA KOLONIJA MALEČNIK – PROJEKTNO UČNO DELO

Videofilm prikazuje dogajanje na otroški kiparski koloniji, za katero je značilna posebna organizacijska oblika likovnovzgojnega dela v naravi, ki dokazuje, kako lahko z didaktično metodo projektne učnega dela uresničujemo cilje predmeta likovna vzgoja. V videofilmu so nanizani številni prizori s prizorišča kolonije z "živim" prikazom številnih kiparskih delovnih postopkov, materialov in orodij. Del filma je namenjen razmišljanjem o izbiri motiva pri kiparskih likovnih

nalogah v razmerju do likovne tehnike in delovnega likovnega problema in do čustveno doživljajskega elementa. Videokaseta na celovit način predstavi vse didaktične faze izvedbe, vključeni so tudi intervjuji z mladimi kiparji, njihovimi mentorji in organizatorji kolonije. Namenjena je vzgojiteljem, razrednim učiteljem, likovnim pedagogom ter ravnateljem na vseh stopnjah izobraževanja.

Cena posameznega izvoda videokasete je 2500 tolarjev.

Naročila sprejema:
Zavod RS za šolstvo
Poljanska c. 28
1000 Ljubljana
faks: (01) 3005 199

modeli
poučevanja
in učenja